

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Баран Віта
Науковий керівник – доц. Онишків Зіновій

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Розбудова української системи освіти на засадах демократизації, гуманізації, забезпечення особистісного розвитку людини зумовлює особливу актуальність проблеми розвивального навчання учнів. Спрямованість української школи на виявлення і розвиток здібностей учнів визначено в концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової загальної освіти.

Основи сучасного стану проблеми розвивального навчання мають глибоке історичне коріння. Розвивальне навчання бере початок ще з сократівських бесід. Наукові основи зв'язку навчання з розвитком дитини простежуються в працях видатних педагогів минулого і, перш за все, в основоположника педагогічної науки – Я. А. Коменського, який підкреслював, що в ході навчання слід зважати на особливості дитини, її можливості, природовідповідність і те, до чого вона прагне [5, с.170]. Навчання буде легким із задоволенням для тих дітей, де вчитель «викладатиме відповідно до ступеня сприймання учня, що буде збільшуватися з віком і подальшим ходом занять» [5, с.169]. Особливого значення набуває вчення педагога про всебічний розвиток дитини.

Й. Г. Песталоцці обґрунтував необхідність вивчення психіки дитини з метою правильної організації процесу навчання і запустив у вжиток сам термін «розвивальне навчання». На його думку, навчання повинно мати розвивальний характер і «творити всю людину» [7, с.23]. Проте у цій праці механізм розвитку школярів не був розкритий. Сутність розвитку психіки дитини трактувалася антинауково. Таке положення зберігалось аж до початку ХХ століття.

Подальшого свого розвитку ідея розвивального навчання отримала в працях і практичній діяльності видатного німецького педагога Ф. А. Дістервега, який головним завданням у навчанні вважав розвиток розумових сил і здібностей дітей. Він обґрунтував основні положення дидактики розвивального навчання і виклав у своїх працях 33 закони і правила навчання [3].

Серед вітчизняних учених-педагогів значний вклад у дослідження проблеми розвивального навчання зробив К. Д. Ушинський. Він дійшов висновку, що оволодіння знаннями і розвиток розумових здібностей – дві сторони єдиного завдання навчання [10]. У створеній ним дидактиці і методиці початкового навчання визначено вимоги до здійснення розвивального навчання: відбір змісту навчального матеріалу для школи; врахування психофізіологічних і суб'єктивних умов. Вимоги до розвивального характеру навчання К. Д. Ушинський втілює у підручниках для початкової школи «Дитячий світ», «Рідне слово».

Російський філософ і психолог Л. С. Виготський у своїх працях обґрунтував ідею навчання, зорієнтованого на завершені цикли розвитку, що є неефективним для загального розвитку дитини. Вчений вважав, що навчання має вести за собою розвиток, щоб діти відкривали для себе внутрішні особливості нових понять і способів дій. «Тільки те навчання в дитячому віці добре, яке забігає наперед розвитку й веде розвиток за собою. Але вчити людину можливо лише того, чого вона вже здатна вчитися. Можливості навчання визначаються зоною її найближчого розвитку» [2, с.228]. Тому потрібно брати за орієнтир не вчорашній, а завтрашній день у розвитку дитини.

Значний вклад у розвиток теорії розвивального навчання внесли наукові школи Л. В. Занкова, Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидов, Н. О. Менчинської, Г. С. Костюка та ін. Л. В. Занков у своїх працях зосередив увагу на необхідності розвитку в дітей спостережливості, вольових якостей, розумових умінь, поглиблення та збагачення почуттів. І виокремив принципи забезпечення рівня навчання для даного розвитку. Ці принципи впливають з головної ідеї, яка полягає в «досягненні якнайбільшої ефективності навчання для загального розвитку школярів» [4].

Н. О. Менчинська вважала, що під час засвоєння навчального матеріалу відбувається

інтенсивний розумовий розвиток: «Навчання школяра детерміновано зовнішніми факторами (програмою, методом навчання). У цей час воно виступає результатом активності особистості самого учня» [6, с. 254]. Вона ввела нове поняття – «інтелектуальне вміння».

Г. С. Костюк вважав, що розвиток дитини відбувається за своїми законами, стадіями у певній послідовності. Вплив на розвиток навчання здійснює враховуючи не тільки попереднє навчання, а й рівень розвитку, особливості нервової системи, вікові і індивідуальні особливості нервової системи. Розумовий розвиток здійснюється за умови глибокого, міцного та свідомого засвоєння навчального матеріалу.

Представники наукової школи Д. Б. Ельконіна і В. В. Давидова теоретичною основою системи розвивального навчання вважали концепцію навчальної діяльності, зорієнтовану на засвоєння теоретичних знань. Дидактичними принципами цієї концепції є такі: основний компонент змісту освіти – система наукових понять; навчальна діяльність спрямована на абстрактно-теоретичні форми мислення; змістом навчальної діяльності є теоретичні знання, оволодіння якими розвиває у дітей теоретичну свідомість і мислення; основний метод навчання – дедуктивний – від абстрактного до конкретного; у процесі навчальної діяльності учні здійснюють мислительні дії відповідні тим, які здійснюються ученими в процесі історичного розвитку [9, с. 47–48].

У дослідженні Ш. О. Амонашвілі теоретичною основою технології розвивального навчання є концепція гуманістично-особистісного підходу до учнів. Основними принципами цієї концепції є: зміст навчання, необхідний для засвоєння в певний період педагогічного процесу, зробити особистісно значущим для учня; процес навчання повинен постійно стимулювати навчально-пізнавальну діяльність школярів, спонукати дітей до співпраці з вчителем, повинен мати яскраво виражену розвивальну тенденцію, забезпечувати загальний розвиток особистості школяра, приносити дитині радість життя [1].

У 60-70-ті рр. ХХ ст. видатним українським ученим В. О. Сухомлинським створено цілісну систему розвивального навчання молодших школярів, яка побудована на принципах гуманізації, природовідповідності, демократизації, життєдіяльності дитини, цілеспрямованого всебічного розвитку її пізнавальних, фізичних і духовних сил.

Серед сучасних українських педагогів-науковців прихильниками теорії методичного забезпечення розвивального потенціалу всіх складових системи початкового навчання були О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко та ін. О. Я. Савченко виділила 5 складових розвивального компонента сучасного уроку в початкових класах: розвиток процесів сприймання; оволодіння всім діапазоном загальнонавчальних умінь і навичок; нагромадження індивідуального досвіду пошукової діяльності; розвиток уяви і літературної творчості; вправління в комбінуванні, конструюванні, перетворенні [8, с. 174].

Отже, проблема розвивального навчання є значимою для різних періодів і освітніх систем початкової освіти в Україні. Педагогічною наукою нагромаджено вагомі результати з цієї проблеми, які позитивно вплинули на практику модернізації початкової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. Минск: Университетское, 1990. 560 с.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь. Собр. соч.: В 6 т. М., 1982. Т. 2. С. 228.
3. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения /сост. В. А. Ротенберг. М.: Гос. учеб.-пед. изд-во МП РСФСР, 1956. 376 с.
4. Занков Л. В. Обучение и развитие. Избранные педагогические труды. М.: Дом педагогики, 1999. С. 191–468.
5. Коменский А. Я. Великая дидактика. Избранные педагогические сочинения: в 2 т. Гос. учеб.-пед. изд-во МП РСФСР, 1939. Т. 1. 318 с.
6. Менчинская Н. А. Проблемы учения и развитие // Проблемы общей, возрастной и педагогической психологии. М., 1978. 284 с.
7. Песталоцци И. Г. Развивающее школьное обучение. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. М.: Педагогика, 1981. Т. 1. С. 47–247.
8. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. К.: «Магістр-S», 1997. 256 с.
9. Сучасні педагогічні технології. Навчально-методичний посібник / Автор-укладач Е. І. Федорчук. Кам'янець-Подільський: АБЕТКА, 2006. 212 с.
10. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані твори: У 2 т. К.: Радянська школа, 1983. Т. 1. С.192–471.